अविरल स्थापितको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

टीकाराम भट्टराई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

प्रा.डा देवीप्रसाद गौतम
शोधनिर्देशक

अविरल स्थापितको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
टीकाराम भट्टराई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र श्री टीकाराम भट्टराईले दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि मेरा निर्देशनमा अविरल स्थापितको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन भन्ने शोधकार्य सम्पन्न गरेकाले मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....
डा. देवीप्रसाद गौतम
प्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर

मिति : २०६५/   /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र श्री टीकाराम भट्टराईले त्रि.वि स्नातकोत्तर तह (एम.ए) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि गर्नुभएको अविरल स्थापितको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख राजेन्द्र सुवेदी ....

२. शोधनिर्देशक प्राध्यापक डा. देवीप्रसाद गौतम ....

३. बाह्य परीक्षक ....

मिति : २०६५/ /

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरा आदरणीय गुरु डा. देवीप्रसाद गौतमको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त जीवनमा पनि अमूल्य समय दिई मलाई समुचित निर्देशन दिएर लेखनमा अभिप्रेरित गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरूप्रति सर्वप्रथम म हार्दिक कृतज्ञता टक्राउन चाहन्छु । साथै उत्साह सञ्चारित गर्नुहुने विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदीप्रति हार्दिक आभार गर्दछु । त्यस्तै शोधशीर्षक छनोट गर्नमा र लेखनकार्यमा प्रोत्साहन र उचित सल्लाह दिनुहेन श्रद्धेय गुरुहरू प्रा.डा. व्रतराज आचार्य, सहप्राध्यापक डा. मोतीलाल पराजुली र उपप्राध्यापक डा. कृष्णहरि बरालप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने सिलसिलामा आवश्यक सामग्रीहरू सङ्कलन गरी उपलब्ध गराइदिने तथा सल्लाहसुझाउ दिने अविरल स्थापितलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मेरो अध्ययनलाई निरन्तरता दिन सहयोग र आवश्यक वातावरण मिलाइदिने स्व. बुबा नेत्रप्रसाद भट्टराई, आमा गोमता भट्टराई, दाजु कमलप्रसाद भट्टराई, भाउजु सञ्जु भट्टराई र भाई चक्र तथा बहिनी अञ्जना भट्टराईप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

शोधशीर्षक चयनदेखि लेखनसम्म आवश्यक सल्लाहसुझाउ दिने मित्रहरू पदम न्यौपाने, हेमराज शर्मा, खेम भट्टराई, केशव न्यौपाने र देवेन्द्र नेपालप्रति म धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन ।

त्यस्तै शोधकार्यका समयमा विविध सामाग्री उपलब्ध गराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । सङ्कलित सामग्रीहरू झर्को नमानीकन शुद्धताका साथ टङ्कन गरिदिने 'जी' कम्प्युटर सेन्टरका जितेन महर्जनलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

टीकाराम भट्टराई
शैक्षिक सत्र : २०६२/६४
रोल नं. : ११२
त्रि.वि.
नेपाली केन्द्रीय विभाग

विषयसूची

पेज

परिच्छेद एक
शोधपरिचय 1-4

१.१ शोधशीर्षक 1

१.२ शोधप्रयोजन 1

१.३ विषय परिचय 1

१.४ समस्याकथन 1

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य 2

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा 2

१.७ शोधकार्यको औचित्य, मह?व र उपयोगिता 3

१.८ शोधपत्रको सीमाङ्कन 3

१.९ शोधविधि 3

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा 4

परिच्छेद दुई
अविरल स्थापितको जीवनी 5-13

२.१ वंशपरम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि 5

२.२ जन्म र जन्मस्थान 5

२.३ बाल्यकाल 5

२.४ शिक्षा-दीक्षा 6

  २.४.१ अक्षराम्भ र प्रारम्भिक शिक्षा 6

  २.४.२ उच्च शिक्षा 7

२.५ ब्रतबन्ध, विवाह र पारिवारिक स्थिति 7

२.६ आर्थिक स्थिति र आजीविका 8

२.७ साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश 8

  २.७.१ साहित्य लेखनको प्रेरणा र प्रभाव 8

  २.७.२ लेखन तथा प्रकाशनको आरम्भ 9

२.८ संस्थागत संलग्नता 11

२.९ कर्म क्षेत्रमा प्रवेश 11

२.१० रुचि र स्वभाव 11

२.११ भ्रमण 12

२.१२ अविष्मरणीय क्षणहरू 13

परिच्छेद तीन

अविरल स्थापितको व्यक्तित्व 14-17

३.१ व्यक्तित्व निर्माणका प्रमुख प्रक्रिया 14

३.२ साहित्येत्तर व्यक्तित्व 14

३.२.१ शारीरिक व्यक्तित्व 14

३.२.२ वैज्ञानिक व्यक्तित्व 15

३.३ साहित्यिक व्यक्तित्व 15

३.३.१ कथाकारका रूपमा स्थापित 15

३.३.२ कविका रूपमा स्थापित 16

३.३.३ एकाङ्कीकारका रूपमा स्थापित 16

३.४. जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वलेखनका बीच अन्तःसम्बन्ध 16

परिच्छेद चार

अविरल स्थापितको कृतित्व 18-110

४.१ पृष्ठभूमि 18

४.२ चरणविभाजन 19

४.२.१ पहिलो चरण (वि.सं. २०२५-२०३५ जेठसम्म) 19

४.२.२ दोस्रो चरण (वि.सं. २०३५ असारदेखि हालसम्म) 21

४.३ चरणगत प्रवृत्तिहरू 23

४.३.१ प्रथम चरणका प्रवृत्तिहरू 23

४.३.२ दोस्रो चरणका प्रवृत्तिहरू 24

४.४. ‘माकुराको जालो’ कथासङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरू 24

४.४.१ मेरो मनःस्थिति आकाशमा कावा खाँदा 24

४.४.२ सौगात
द्दट
४.४.३ गुहार 28
४.४.४ पोइ 30
४.४.५ रिभल्भर एउटा अभिशाप 32
४.४.६ चिसिएको रात 35
४.४.७ भित्तामा टाँगिएका चित्रहरू 37
४.४.८ परिचय 39
४.४.९ समझौता 42
४.४.१० सायद हो सायद होइन
द्धछ
४.४.११ सन्त्रास 48
४.४.१२ बन्द आँखाभित्रको ट्रेजेडी 50
४.४.१३ अब त कुनै बाटो रहेन 53
४.४.१४ मासिक तलब 56
४.४.१५ अन्तिम प्रेमपत्र 58
४.४.१६ माकुराको जालो 61
४.५ ‘अविरलका कथाहरू’ कथासङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरू 64
४.५.१ मृत्युदान 64
४.५.२ सूर्यमुखी 66
४.५.३ चुपचाप टेलर 69
४.५.४ डबल बेड 71
४.५.५ मृगतृष्णा 74
४.५.६ अन्तरबिन्दु 76
४.५.७ सुषमा 79
४.५.८ घडेरी 82
४.५.९ जिजीविषा 84
४.५.१० स्व-स्खलन 85
४.५.११ दिन-प्रतिदिन 88
४.६ अविरल स्थापितका पत्रपत्रिकामा छापिएका कथाहरू 90
४.६.१ प्राइमेसी 90

४.६.२ एउटा क्रूर सत्य 91
४.७ हिजोआज एकाङ्कीको विश्लेषण 93
४.८ अविरल स्थापितका कविताहरूको विश्लेषण 95
परिच्छेद पाँच
उपसंहार **98-101**
सन्दर्भग्रन्थसूची **102**